

Ernesta Butkuvienė

Dalyvavimas savanoriškoje veikloje: situacija ir perspektyvos Lietuvoje po 1990-ųjų

Santrauka. Studijos tyrimo tikslas – ištirti dalyvavimo nevyriausybinų organizacijų savanoriškoje veikloje situaciją ir tendencijas. Remiantis socialinio kapitalo (R.D. Putnam) ir socialinių mainų (P. Blau) teorijomis analizuojamas dalyvavimo nevyriausybinų organizacijų savanoriškoje veikloje reiškinys, pabrėžiant dalyvavimo galimybes besikuriančios pilietinės visuomenės sąlygomis. Atskirai aptariami savanoriškos veiklos motyvaciniai aspektai.

Pateikiami ir interpretuojami empirinio tyrimo duomenys: kiekybinė tyrimo dalis, kurioje analizuojami 2003 m. atlikto Kauno miesto ir Kauno rajono gyventojų visuomeninio aktyvumo tyrimo rezultatai ir 2004 m. atlikta kokybinė tyrimo dalis, kurią sudaro 10 pusiau struktūrizuotų interviu su nevyriausybinų organizacijų atstovais (ekspertais) medžiaga.

Remiantis atlikta studija galima teigti, kad dalyvavimo savanoriškoje veikloje pasyvumą Lietuvoje lemia: nestabili gyventojų ekonominė padėtis, individualistinis mąstymas, sovietinio laikotarpio paveldas, nevyriausybinų organizacijų veiklos silpnumas. Teigiamas požiūris į savanorišką veiklą pirmiausiai strategiškai turėtų būti formuojamas nevyriausybiniuose organizacijose. Tačiau ne mažiau svarbus ir potencialių savanorių pilietinės savimonės lygmuo, vertybiniai aspektai bei valdžios institucijų požiūris į neapmokamą darbą.

Įvadas

Nepriklausomybės atkūrimas Lietuvoje lėmė pokyčių pradžią visose visuomenės veiklos srityse: socialinėje, ekonominėje, politinėje ir kultūrinėje. Įsitvirtinant demokratinėms idėjoms šalyje, atsiveria naujos galimybės piliečiams aktyviai dalyvauti visuomeninėje veikloje. Dalyvavimas visuomeninėje veikloje yra vienas pagrindinių demokratinės visuomenės bruožų. Vienas iš svarbiausių visuomeninio dalyvavimo apraiškų – savanoriška veikla nevyriausybiniuose organizacijose (toliau NVO).

Tačiau praėjus penkiolikai metų po nepriklausomybės atkūrimo Lietuvoje, vis dar maža šalies gyventojų dalis dalyvauja savanoriškoje veikloje. Remiantis SIC Gallup Media 1998 m. atlikto nacionalinio tyrimo „Nevyriausybinių organizacijų Lietuvoje“ duomenimis, tik 9 proc. Lietuvos gyventojų

dirbo savanorišką darbą, o 1999 m. ir 2000 m. atliktų tyrimų metu šis skaičius siekė 13,6 proc., o tai liudija apie nežymius dalyvavimo savanoriškoje veikloje pokyčius¹ (Juknevičius, Savicka 2003; 150). Tai rodo, jog šalyje yra didelis ir menkai išnaudotas savanoriškumo rezervas, vienas iš svarbiausių būdų spręsti visuomenės problemas bei šalinti darbo rinkos trūkumus. Kita vertus, savanoriškumas, kaip tam tikras asmens bruožas, yra skatintina pilietinė dorybė, būtina visuomeninio gyvenimo plėtrai.

Studijos hipotezės:

1. Dalyvavimas NVO savanoriškoje veikloje yra efektyvus būdas piliečiams dalyvauti sprendžiant socialines problemas.

¹ 1998 m. Nevyriausybinų organizacijų informavimo ir paramos centro užsakymu atlikto nacionalinio tyrimo „Nevyriausybinių organizacijų Lietuvoje“ bei 1999 m., 2000 m. EVTG užsakymu atliktų tyrimų duomenys. Tyrimus atliko SIC Gallup Media.

2. Individo lygmenyje savirealizacijos ir bendravimo poreikiai yra svarbiausi veiksniai, lemiantys savanoriškos veiklos pasirinkimą.
3. Materialinių rūpesčių ir materialistinių vertybių dominavimas šiandieninėje Lietuvos visuomenėje lemia pasyvų piliečių dalyvavimą savanoriškoje veikloje.
4. Savanoriškumo ištekliams besiremiančios NVO neturi savanorystės populiarinimo ir stiprinimo visuomenėje strategijos.

1. Dalyvavimo savanoriškoje veikloje teorinės prielaidos

Dalyvavimas – būdas, kuriuo bendruomenės narys ar pati bendruomenė veikia ekonominius, socialinius, kultūrinius ir politinius procesus, susijusius su savo gyvenimu (Matonytė 2002; 8). Svarbiausia dalyvavimo prielaida yra įgalinimas dalyvauti bendruomenės gyvenime. Įgalinimas suvokiamas kaip laisvos asmens raiškos įtvirtinimas, iniciatyvos palaikymas iš viršaus, skatinimo veikla, pripažintų autoritetų parama bendruomenės narių iniciatyvai (Matonytė 2002; 7). Dalyvavimas palankiausiai realizuojamas pilietinės visuomenės sąlygomis. Tai – asmens, kaip bendruomenės nario, arba pačios bendruomenės dalyvavimas priimant sprendimus visuomenės veiklos srityse.

Visuomenės organizuotumą ar jos atskirų grupių sutelktumą, normas, taisykles išsamiai apibūdina *socialinio kapitalo* sąvoka. *Socialinis kapitalas – tai tokios socialinių organizacijų ypatybės, kaip santykių tinklai, normos ir pasitikėjimas, kurie palengvina bendradarbiavimą* (Putnam 2001; 219). Toks socialinis kapitalas yra viešojo gėrybė, skirtingai nuo ekonominio kapitalo, kuris paprastai yra privati gėrybė. Todėl socialinis kapitalas yra prieinamas plačiau visuomenei, kadangi nėra ribojamas tokių veiksnių, kaip socialinis statusas, išsimokslinimas, pajamos ir pan. (Putnam 2001; 223).

Pasitikėjimas yra vienas svarbiausių socialinio kapitalo komponentų. Tačiau pastaruoju metu daugelyje visuomenių pastebimos nepasitikėjimo tendencijos tiek žmonėms, tiek visuomeninėms institucijomis. Pasak Vytauto Kavolio, amerikiečių at-

liktų apklausų duomenimis, nepasitikintieji ne tokie aktyvūs politinėse institucijose, jie mažiau dalyvauja rinkimuose ir yra ne tokie aktyvūs visuomenės nariai (Kavolis 1997; 14).

Tikėtina, kad Lietuvos atveju nepasitikėjimo kitais didėjimą didele dalimi lėmė sovietinėje sistemoje formuoti požiūriai ir elgesio būdai. Dėl griežtos viešojo gyvenimo kontrolės daugelis save išreikšdavo tik artimiausioje aplinkoje, o tai ugdė nepasitikėjimą kitais, ypač nepažįstamais žmonėmis. Šalyse, turinčiose ilgąmetes demokratines tradicijas, piliečiai jungiasi į organizacijas, kad praplėstų savo akiratį, išreikštų save ir įgytų naujų žinių. Pokomunistinėse visuomenėse dažniau apsiribojama siauru pažįstamu ratu, vengiama dalyvauti visuomeninėse organizacijose (Howard 2002; 163).

Roberto D. Putnamo nuomone, svarbus, pasitikėjimą didinantis, veiksnys yra žmonių savanoriškas bendradarbiavimas bendroje veikloje, kurioje išreiškiami spontaniški, t.y. nepaveldėti ir neprivalomi interesai. Kuo daugiau pasitikėjimo bendruomenėje, tuo didesnio bendradarbiavimo galima tikėtis iš jos narių. Antra vertus, bendradarbiavimas pats savaime skatina pasitikėjimą. Socialinis pasitikėjimas gali kilti iš dviejų vienas su kitu susijusių šaltinių: savitarpiškumo normų ir pilietinio angažuotumo tinklų. Akcentuotinas bendrasis savitarpiškumas, kuris įvardija besitęsiančius mainus, apimančius abipusį tikėjimą, kad už dabar suteiktą paslaugą bus atlyginta ateityje. Veiksminga bendrojo savitarpiškumo norma paprastai siejama su tankiais socialinių mainų tinklais (Putnam 2001; 225–228). Robertas D. Putnamas skiria du tinklų tipus – vertikalius bei horizontalius. Vertikalūs tinklai yra organizuoti hierarchiškai ir remiasi kontrole, todėl negali įtvirtinti pasitikėjimo ir bendradarbiavimo. Horizontalūs tinklai, kuriuose santykiai pagrįsti bendradarbiavimu, atspindi pilietinį susigrupavimą ir pilietinį dalyvavimą.

Dalyvavimo savanoriškoje veikloje ypatumai analizuojami ir *socialinių mainų* teorijoje. Peteris Blau teigia, kad socialiniai mainai, vykstantys socialiniame gyvenime, neapsiriboja tik materialaus atlygio gavimu ir pirminių poreikių patenkinimu. Svarbiausi socialinių mainų proceso aspektai: pri-

pažinimas, išpareigojimas, paramos ar pagalbos suteikimas. Yra daugybė priežasčių, kurių skatinami individai jungiasi į asociacijas. Vienas esminių momentų socialinių mainų procese – atlygis (nebūtinai materialus), abipusis išpareigojimas, kuris išlaikytų ir sustiprintų mainų santykius tarp proceso dalyvių (Ritzer 1996; 412–413).

Apibendrinant teorines išvalgas, taikytinas NVO savanorystei tirti, dera pabrėžti, kad pilietinės visuomenės akcentas – piliečių dalyvavimas visose visuomenės veiklos srityse. Esminis pilietinės visuomenės bruožas – ne tik domėjimasis visuomenės problemomis, bet ir aktyvus, motyvuotas dalyvavimas jas sprendžiant.

Pasak Mary Morris, sunku išskirti vieną ar kitą motyvą, lemiantį apsisprendimą dalyvauti savanoriškoje veikloje. Neretai visuomeninio aktyvumo priežastis – konkreti situacija, skatinanti ieškoti savirealizacijos galimybių nevyriausybinėse organizacijose. Mary Morris įvardija tris grupes motyvų, kurie gali lemti savanoriškos veiklos pasirinkimą:

- asmeninis apsisprendimas padėti žmonėms, palengvinti kančią, suteikti džiaugsmo žmogaus egzistencijai;
- siekis sumažinti ir panaikinti neteisybę;
- noras patenkinti savirealizacijos poreikius, dalyvaujant ne namų aplinkos užsiėmimuose (Morris 2000; 194).

Bobbie Turniansky ir Julie Cwikel nagrinėja motyvacijos klausimą, pasitelkdami Izraelio Kibbutz savanoriškų bendruomenių pavyzdį, kurių bendruomeniškumo pagrindą sudaro savanoriška veikla tiek bendruomenės viduje, tiek ir už jos ribų. Atsižvelgiant į šių bendruomenių veiklos studijas, skiriamos funkcijos, kurios įgyvendinamos remiantis dalyvavimu savanoriškoje veikloje:

- *vertybių išraiškos* funkcija: poreikis parodyti, įtvirtinti svarbias individui vertybes;
- *žinių* funkcija: poreikis įgyti ir įtvirtinti žinias, gebėjimus;
- *instrumentinė* funkcija: poreikis patenkinti utilitarinius interesus: karjeros galimybes, naudingų kontaktų užmezgimą.
- *socialinio reguliavimo* funkcija: poreikis dalyvauti svarbiuose visuomenės procesuose, noras palaikyti gerus santykius su grupės nariais;

- *ego-gynybinė* funkcija: savanorystė padeda savanoriui spręsti asmenines problemas;
- *asmeninio tobulėjimo* funkcija: daugybė psichologinių tobulėjimo būdų (Turniansky, Cwikel 1996; 300–4).

Bobbie Turniansky ir Julie Cwikel teigia, kad individai padeda vieni kitiems, kadangi individų elgsena remiasi išlaidų minimizavimo ir atlygio maksimizavimo principu, siekiant gauti kuo geresnį rezultatą; altruistinio veiksmo pasirinkimą lemia individo vertybinės orientacijos, kurias lemia visuomenėje vyraujančios vertybės ir asmeninė savivoka; altruistinio veiksmo raišką gali paskatinti tam tikros kultūrinės sąlygos egzistuojančios konkrečioje visuomenėje; altruizmas yra genetiškai paveldimas (Turniansky, Cwikel 1996; 303). Altruizmo raiškos lygmuo priklauso nuo konkrečioje visuomenėje kultūriškai susiklosčiusio požiūrio į altruistinį veiksma. Tačiau dažnai jį lemia individualios vertybinės nuostatos, kiekvieno individo savimonės lygmuo.

Motyvacija savanoriškai veiklai siejasi su poreikių tenkinimo galimybėmis. Abrahamas Maslow akcentuoja poreikių tenkinimo hierarchiškumą ir teigia, kad aukštesniųjų poreikių (meilės, pagarbos, savivagos ir savirealizacijos poreikiai) patenkinimas tampa įmanomas tik patenkinus žemesnius (fiziologiniai – maisto, oro, vandens, miego ir saugumo poreikiai) (Jordanas, Ochman 1998; 31–3). Clayton Alderfer skiria tris poreikių pakopas: egzistencijos, giminystės, augimo (EGA). Skirtingai nei Abrahamo Maslowo hierarchinėje poreikių sistemoje, šiame modelyje poreikių nuoseklumas nėra akcentuojamas – nepatenkintas poreikis gali būti patenkintas aukštesniųjų poreikių lygmenyje (<http://www.netmba.com/mgmt/ob/motivation/erg>).

Poreikiai yra įtakojami ir vertybinių nuostatų, pastarosios lemia pilietinio aktyvumo lygį. Ronaldas Inglehartas teigia, kad Vakarų šalyse per pastaruosius dešimtmečius vyko sparti vertybinių orientacijų kaita, pasireiškianti augančiu individualizacijos laipsniu. Daugelyje Vakarų Europos industriųjų šalių po Antrojo pasaulinio karo išaugęs ekonominis saugumas, žmonių išsilavinimo lygis bei demokratinių sąlygų užtikrinimas lėmė vertybių kaitą nuo „materialistinių“ vertybių (visų pirma pabrė-

žiančių ekonominį ir fizinį saugumą) prie „postmaterialistinių“ vertybių, tokių kaip saviraiška, savigarba, noras būti naudingi visuomenei (Inglehart 1990). Pasyvus piliečių dalyvavimas savanoriškoje veikloje leidžia daryti prielaidą apie materialistinių vertybinių orientacijų vyravimą mūsų šalyje.

Apibendrinant savanoriškos veiklos pasirinkimo motyvų analizę, svarbu pabrėžti, kad tokios veiklos pasirinkimas priklauso nuo to, kokie poreikiai yra įvardijami kaip prioritetiniai, kokios vertybinės nuostatos vyrauja visuomenėje bei kokiomis nuostatomis vadovaujasi individai.

2. Dalyvavimo galimybės pokomunistinėmis sąlygomis

Žlugus sovietinei santvarkai atsirado daugiau galimybių piliečiams jungtis į savanoriškas organizacijas, laisvai reikšti savo nuomonę. Nuo 1989 m. Lietuvoje priimti svarbūs įstatymai, kurie suteikia teises garantijas šalies gyventojams dalyvauti viešajame gyvenime ir gina asmens laisves bei teises. Lietuvos Respublikos Konstitucija, priimta 1992 m., – svarbiausias dokumentas, apibrėžiantis piliečių teises ir laisves.

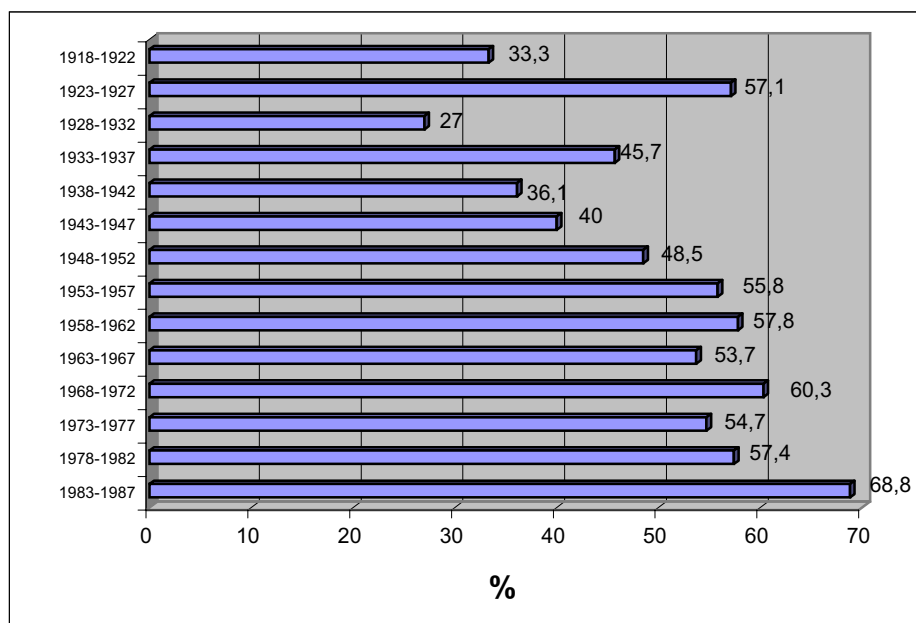
Nepaisant palankių dalyvavimo savanoriškoje veikloje teorinių sąlygų, atsiradusių po nepriklausomybės atkūrimo, vis dėlto dar labai maža dalis Lietuvos gyventojų yra aktyvūs visuomeninio gyvenimo dalyviai. Lietuvos nevyriausybinų organizacijų informacijos ir paramos centro užsakymu 1998 m. atlikto nacionalinio tyrimo duomenimis, tik 9 proc. šalies gyventojų įvardijo save savanoriškų organizacijų nariais (*NVO Lietuvoje: viešosios nuomonės tyrimas* 1998).

1998 m. buvo atlikta 252 Lietuvos NVO apklausa, kuria remiantis atliktas savanoriškumo plėtros statistinis įvertinimas. Apklausoje metu organizacijose dirbo 10 074 savanoriai, nuo 1988 m. iki 1996 m. organizacijų skaičius, besinaudojančių savanorių paslaugomis, išaugo beveik septynis kartus. Tyrimo rezultatai parodė, kad Lietuvoje beveik dvigubai daugiau moterų nei vyrų dalyvauja savanoriškoje veikloje. Didžioji dauguma savanoriškai dirbančių žmonių yra pensininkai arba studentai (*Savanoriškas darbas. Statistinis įvertinimas* 1998). Remiantis apytiksliais skaičiavimų duomenimis, šiuo

metu Lietuvoje yra daugiau kaip 5000 nevyriausybinių organizacijų. 2003 m. Kauno miesto bei regiono nevyriausybinių organizacijų kataloge buvo užsiregistravusios 206 NVO, iš jų Kauno rajone veikiančių yra 144 (*Kauno miesto bei regiono nevyriausybinių organizacijų katalogas* 2003).

Analizuojant visuomeninio aktyvumo klausimą, svarbu pažvelgti į socialinių pokyčių ypatumus. Marius Povilas Šaulauskas, analizuodamas socialinės kaitos pobūdį, skiria du socialinės kaitos periodus, du pilietinės visuomenės raidos etapus: revoliucinį ir evoliucinį. Pirmasis, revoliucinis, etapas truko nuo 1988 iki 1992 metų. Visuomenės struktūra keitėsi nežymiai, vyko ideologinių (konstitucinių, teisinių, ekonominių, kultūrinių, moralinių ir t.t.) principų, vertybių paieška bei formavimas. Ryškiausias pirmosios pakopos bruožas: staigus įvairaus tipo pilietinės visuomenės institucijų kūrimasis – profesinių kolektyvų, politinių susivienijimų bei bažnyčios aktyvumas, ypač fazės pradžioje, iki 1991 m. (Šaulauskas 2000; 37-51). Spontaniškas NVO kūrimas pirmaisiais nepriklausomybės atkūrimo metais, revoliuciniu laikotarpiu, pasižymėjo daugiau kiekybine nei kokybine išraiška.

Antruoju, evoliuciniu periodu, kuris prasidėjo 1992 metais, vyko radikali visuomeninių struktūrų transformacijos: pradėjo sparčiai formuotis naujos socialinės grupės, kurios anksčiau neegzistavo arba buvo marginalinės – verslininkai, intelektualai, specialistai. Evoliuciniu periodu keitėsi teisiniai ir ekonominiai valstybės pagrindai – socialinės kaitos tūris tapo maksimalus, kito klasinė, profesinė, kultūrinė visuomenės struktūra bei moralinės normos (Šaulauskas 1998; 78-79). Evoliuciniu socialinių pokyčių periodu prasidėjo nuoseklesnis bei efektyvesnis nevyriausybinių organizacijų raidos etapas, nes šiame etape kuriama NVO įstatyminė bazė, įtvirtinamos naujos vertybinės nuostatos bei normos. Nors ir formuojasi palankios aktyvaus pilietinio dalyvavimo sąlygos, kita vertus, susiduriama su naujomis problemomis (ekonominiais nepritekliais, nedarbu ir pan.), kurios nepalankiai veikia visuomeninio aktyvumo augimą. Ryškėja skirtumai tarp socialinių grupių gyvenimo kokybės. Įprastai žmonės pirmenybę teikia asmeninės ekonominės gerovės užtikrinimui, o ne savirealizacijai visuomeninė-

1 pav. Visuomeninėje veikloje dalyvaujančių respondentų amžius

je veikloje. Nuolat besikeičiančios visuomenės sąlygomis išskirtinis vaidmuo tenka nevyriausybinėms organizacijoms. Jų teikiamos paslaugos pigesnės nei valstybinėse įstaigose, jos gali atkreipti valdžios institucijų dėmesį į aktualias visuomenės problemas bei skatinti žmones aktyviai dalyvauti nagrinėjant socialines problemas, įtraukti juos į savanorišką veiklą (Jaramaitytė, Grabytė 1999; 13–6).

3. Piliečių visuomeninis aktyvumas (kiekybinis tyrimas)

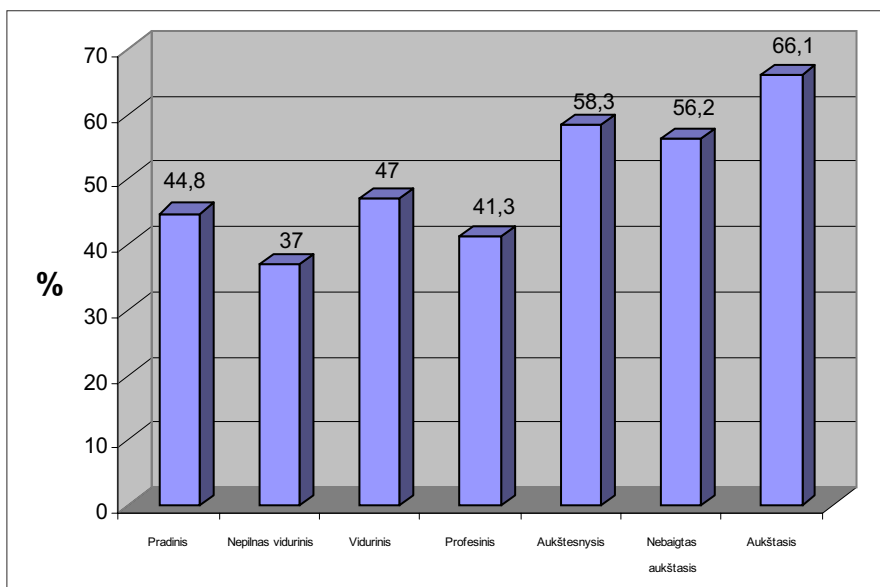
Tiriant buvo naudojami 2003 m. kovo–gegužės mėnesiais Kauno technologijos universiteto Viešosios politikos tyrimų centro atlikto *Kauno miesto ir Kauno rajono gyventojų visuomeninio aktyvumo* tyrimo duomenys.

Atsitiktinės atrankos būdu buvo atrinkti ir apklausti 859 respondentai, iš kurių 65, 7 proc. sudarė moterys ir 34, 3 proc. – vyrai. 54,3 proc. respondentų teigė, kad kokia nors forma dalyvauja visuomeninių organizacijų veikloje², o 45,7 proc. nedalyvauja. Tačiau Kauno miesto bei rajono gy-

ventojai aktyviausiai dalyvauja: sporto, sveikatinimo ar keliautojų klubuose (7 proc.), gyventojų bendrijose (6, 5 proc.) bei tėvų komitetų (vaikų darželiuose ar mokyklose) veikloje (5, 1 proc.). Mažiausia respondentų dalis dalyvauja neįgaliųjų (0, 7 proc.), žmogaus teisių (0,6 proc.), gyvūnų globos (0, 6 proc.), etninėse (0, 1 proc.), labdaros (0, 1 proc.), aplinkosaugos organizacijose (0, 1 proc.). Išanalizavus tyrimo rezultatus, paaiškėjo, kad lytis neturi įtakos pilietiniam aktyvumui – visuomeninėje veikloje dalyvauja 56, 2 proc. moterų ir 50, 5 proc. vyrų.

Atlikta statistinė analizė parodė, kad daugiausiai įvairių organizacijų veikloje dalyvauja 16–20 m. ir 31–35 m. amžiaus grupių respondentai, atitinkamai – 68,8 proc. ir 60,3 proc., ($X^2=31,56$, $l.l.=13$, $p<0,01$) (žr. 1 pav.). Duomenys rodo, kad yra gana aiški tendencija – jaunesnių amžiaus grupių gyventojų aktyvumas didesnis. Tačiau yra tam tikrų išlygų, įdomu, kad vyriausios amžiaus grupės atstovai t. y. turintys 77–81 metus respondentai visuomeniniu aktyvumu mažai atsilieka nuo pačių aktyviausių grupių.

² Piliečių dalyvavimas formalus (turinčių oficialų NVO statusą) ir neformalus (neturinčių oficialaus NVO statuso, pavyzdžiui, gyventojų bendrijų, sporto klubų, mokyklų/vaikų darželių tėvų komitetų) lygmens organizacijų visuomeninėje veikloje.

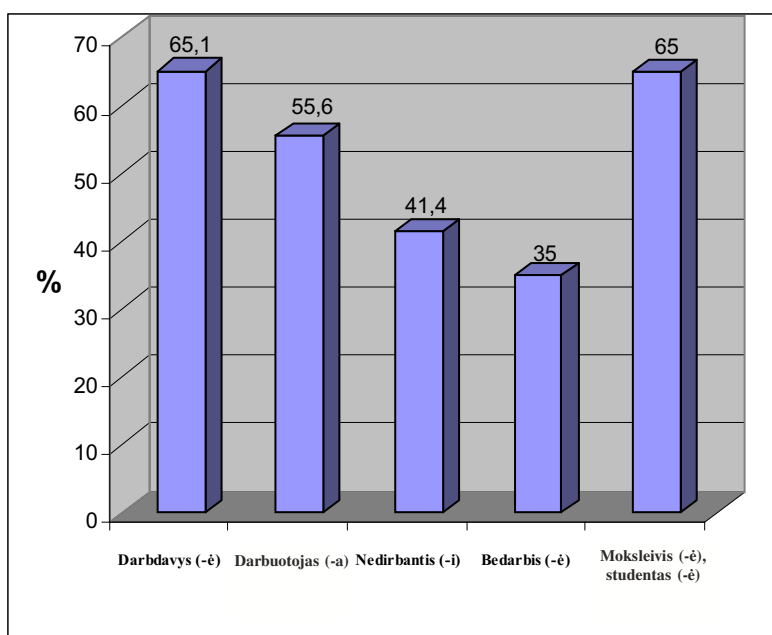

2 pav. Visuomeninėje veikloje dalyvaujančių respondentų išsimokslinimas

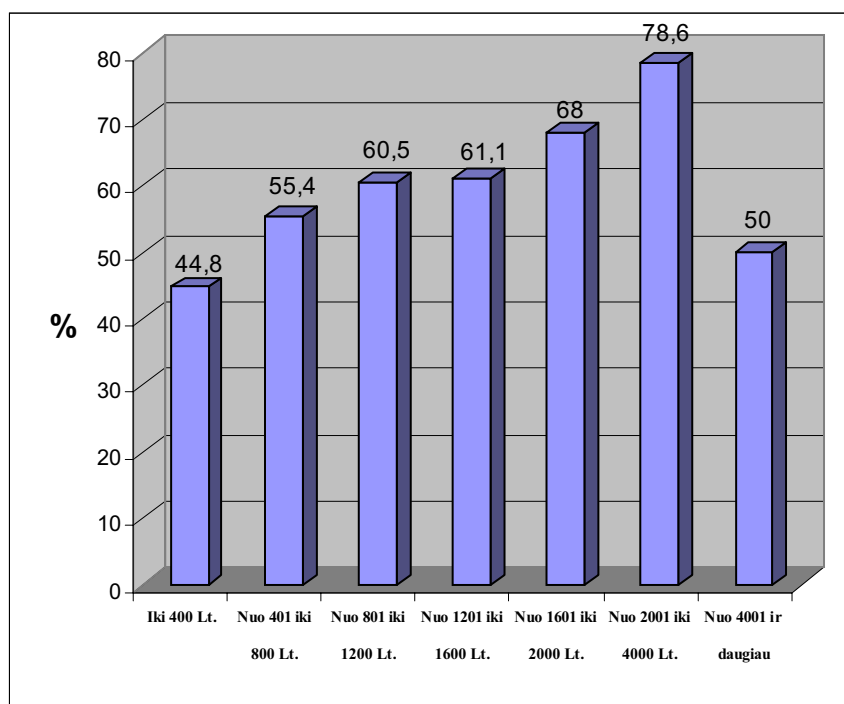
Statistinė analizė parodė, kad didžiausia dalis visuomeniškai aktyvių piliečių turi aukštąjį išsimokslinimą (66,1 proc.), mažiausia – nepilną vidurinį (37 proc.), ($X^2=30,426$, l.l.=6, $p<0,01$) (žr. 2 pav.). Tai galima paaiškinti tuo, kad žmonės, turintys aukštesnį išsimokslinimo lygį, orientuojasi į „postmate-

rialistines“ vertybes – savirealizaciją, visuomeninį aktyvumą.

Darbdaviai (65, 1 proc.) ir besimokantys (moksleiviai ir studentai) (65 proc.) yra aktyviausi įvairaus pobūdžio visuomeninių organizacijų nariai, ($X^2=27,461$, l.l.=5, $p<0,01$) (žr. 3 pav.). Kuo so-

3 pav. Respondentų, dalyvaujančių visuomeninėje veikloje, socialinis statusas

4 pav. Dalyvujančių visuomeninių organizacijų veikloje respondentų pajamos

cialinis statusas yra žemesnis, tuo visuomeninio dalyvavimo pasyvumas didesnis. Bedarbiai – mažiausia dalyvujančių visuomeninėje veikloje grupė (35 proc.).

Moksleivių bei studentų aktyvumą galima paaiškinti tuo, kad jaunimui yra būdingas noras save išbandyti, jie siekia atrasti savo vietą. Visuomeninės organizacijos yra palanki terpė tokių tikslų įgyvendinimui. Kalbant apie kitą, aktyviausią piliečių grupę, darbdavius, reikia pastebėti, kad jie yra ekonomiškai nepriklausomi. Todėl tikėtina, kad jų situacija yra pakankamai stabili, leidžianti patenkinti esminius poreikius, o tai kuria palankesnes sąlygas dalyvauti visuomeninėje veikloje.

Tyrimo duomenys parodė, kad pajamų dydis taip pat turi įtakos gyventojų visuomeniniam aktyvumui, didžiausia dalyvujančių dalis gauna vidutines ir didesnes nei vidutines pajamas – atitinkamai 68 proc. ir 78, 6 proc., ($X^2=15, 719, I.I.=8, p<0,05$) (žr. 4 pav.).

Akivaizdu, kad kuo didesnės pajamos, tuo didesnis pilietinis aktyvumas. Tai leidžia daryti prielaidą, jog didesnės pajamos sudaro sąlygas esminių poreikių tenkinimui ir leidžia pereiti prie aukštes-

nių poreikių tenkinimo galimybių ieškojimo. Tačiau disponuojančių didžiausiomis pajamomis respondentų dalyvavimo visuomeninėje veikloje procentas yra nedidelis (50 proc.). Pilietinio aktyvumo požiūriu, turtingiausia visuomenės dalis vis dar yra pakankamai pasyvi. Šioje situacijoje ryškus materialistinių vertybių dominavimas.

Todėl galima manyti, kad Lietuva yra lyg ir materialistinių bei „postmaterialistinių“ vertybių kryžkelėje – didžioji dalis visuomeninėje veikloje dalyvujančiųjų turi aukštąjį išsimokslinimą, tačiau didžiausias pajamas turinti visuomenės grupė nėra aktyvi visuomeninių organizacijų dalyvė. Pagal Ronaldą Inglehartą, ekonominis saugumas yra svarbi sąlyga, lemianti perėjimą prie „postmaterialistinių“ vertybių. Tačiau, remiantis gautais rezultatais, šito įrodyti negalima.

Dauguma apklausoje dalyvavusių asmenų mano, kad žmonės yra nesąžiningi (45, 6 proc.), neverti pasitikėjimo (40, 6 proc.), nėra geranoriški (38, 8 proc.). Labai mažas respondentų procentas žmones įvardija kaip sąžiningus, patikimus ir geranoriškus; šias savybes išvelgia tik apie 17 proc. res-

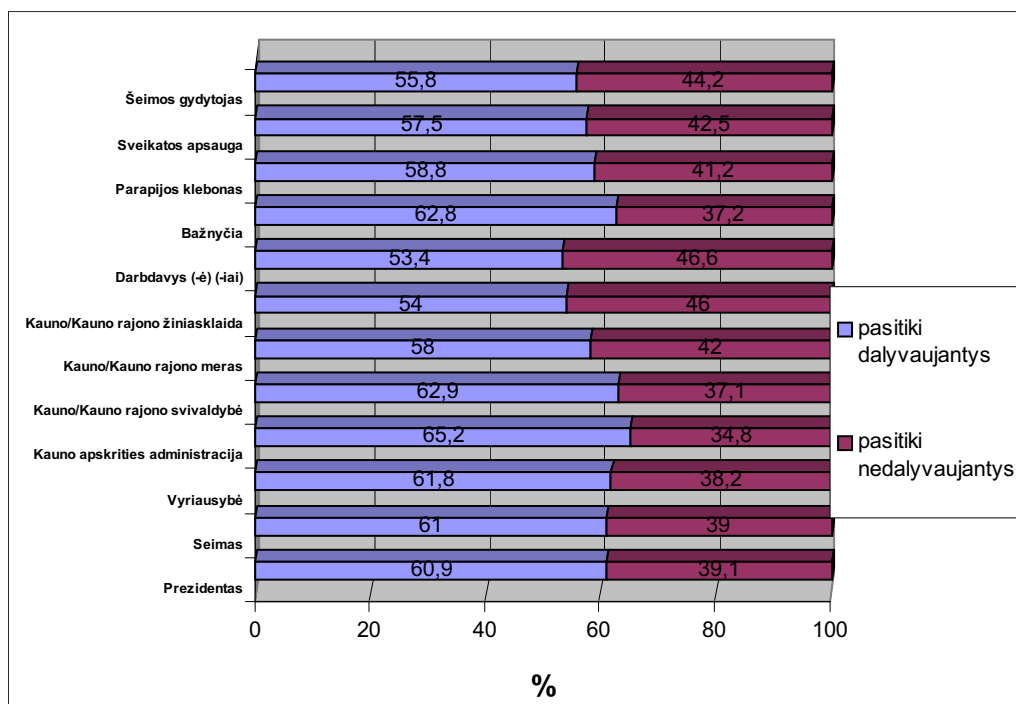
pondentų. Apie 40 proc. apklaustųjų laikosi neutralios pozicijos ir susilaiko nuo pozityvių ar negatyvių vertinimų.

Šie rodikliai atspindi bendrą šalies situaciją, nes, remiantis atliktais tyrimais, socialinis pasitikėjimas Kaune atitinka Lietuvos vidurkį, kalbant apie socialinio pasitikėjimo situaciją. Remiantis Ainės Ramonaitės atlikta socialinio pasitikėjimo raidos analize, paaiškėjo, kad didžiųjų Lietuvos miestų gyventojai yra linkę būti atsargūs su žmonėmis – Vilniuje tokios nuomonės laikosi 66,5 proc., Kaune – 74,6 proc. Kitais žmonėmis pasitiki 18,9 proc. kauniečių ir 26,9 proc. vilniečių. Miestų, kuriuose gyvena nuo 50 iki 200 tūkstančių gyventojų, pasitikėjimo kitais vidurkis artimas Vilniaus miesto duomenims (27,7 proc.), o šalies vidurkis – 19,5 proc. artimas pasitikėjimo rodikliui Kauno mieste. (Ramonaitė 2002; 80). Todėl teigtina, kad Kaune atlikto tyrimo rezultatus galima taikyti tiriant visos šalies dalyvavimo problematiką.

61,8 proc. dalyvujančių visuomeninėje veikloje apklaustųjų mano, kad Lietuvoje dauguma žmonių yra geranoriški, 59,5 proc. teigia, kad žmonės yra sąžiningi ir 57,9 proc. įsitikinę, kad jie –

verti pasitikėjimo. Nedalyvaujantys visuomeninių organizacijų veikloje atsargiau vertina minėtas savybes: 42,1 proc. teigia, kad dauguma žmonių yra verti pasitikėjimo, 40,5 proc. – sąžiningi, 38,2 proc. – geranoriški. Remiantis Roberto D. Putnamo socialinio kapitalo koncepcija, pasitikėjimas skatina visuomenės narių bendradarbiavimą, jungimąsi į visuomenines organizacijas. Socialinis nepasitikėjimas – viena pagrindinių visuomeninio pasyvumo priežasčių, ribojanti socialinių mainų tinklų kūrimą.

Tyrimo rezultatai patvirtino teorinėje dalyje nagrinėtą pasitikėjimo klausimo problematiką. Dalyvaujantys visuomeninėje veikloje labiausiai pasitiki Kauno apskrities administracija (65,2 proc.), Kauno/Kauno rajono savivaldybe (62,9 proc.) ir bažnyčia (62,8 proc.). Nedalyvaujantys visuomeninėje veikloje mažiau pasitiki valdžios institucijomis, bažnyčia, o daugiau darbdaviu (46,6 proc.) ir Kauno/Kauno rajono žiniasklaida (46 proc.) (žr. 5 pav.). Nepasitikėjimą valdžia galima sieti su sovietinio periodo palikimu, kai valdžios institucijos turėjo neribotą galią ir griežtai kontroliavo visas visuomeninio gyvenimo sritis. Galima daryti prielaidą, kad visuomeniškai aktyvių piliečių mąstysena yra pasikei-

5 pav. Dalyvujančių ir nedalyvujančių visuomeninėse organizacijose respondentų socialinis pasitikėjimas

tusi, nes pasitikėjimo valdžios institucijomis procentas yra pakankamai didelis.

4. Visuomeninio aktyvumo tendencijos (kokybinis tyrimas)

Tyrimas atliktas 2004 m. vasario–balandžio mėnesiais, naudojant pusiau struktūrizuoto interviu metodą. Interviu dalyvavo skirtingą veiklą vykdančių Kauno miesto organizacijų atstovai, nes buvo siekiama nagrinėti problemą platesniame kontekste. Buvo atlikti interviu su 10 NVO atstovų³, šiuo metu aktyviai dalyvaujančių vienos ar kelių nevyriausybinų organizacijų veikloje. Pusiau struktūrizuotą interviu sudarė dvi klausimų grupės:

1. NVO atstovų organizacijos, savanoriškos veiklos pasirinkimo kriterijai, motyvai, požiūris į savanorišką veiklą;
2. Lietuvos piliečių dalyvavimo savanoriškoje veikloje situacija bei perspektyvos ekspertų požiūriu.

Interviu buvo atliekami remiantis šiomis klausimų grupėmis, kiti klausimai pateikiami interviu raidoje.

4.1. Organizacijos pasirinkimo kriterijai, motyvai, savanoriškos veiklos vertinimas

Atėjimas į nevyriausybines organizacijas yra susijęs su konkrečios problemos sprendimo galimybių ieškojimu, o tai gali būti įvardijama kaip ego-gynybinės funkcijos raiška. Iškilusi problema, kuri yra susijusi su asmens gyvenimo kokybe, skatina ieškoti sprendimo galimybių. Vienas efektyviausių būdų išspręsti problemą – įsitraukti į nevyriausybines organizacijas veiklą ir tiesiogiai dalyvauti ją sprendžiant:

„Integravausi, galima sakyti, tiesiogiai „per problemą“. Ir pas mus nemažai tokių žmonių, kurie susiduria su kažkokia problema ir ateina <...> Pavyzdžiui, kaip Šančiuose, vietoj „Taikos“ kino teatro norėjo statyti kolonėlę. Ten moterys kreipėsi ir įsijungė į mūsų veiklą“ (administratorius).

Iš kito respondento interviu fragmento galima atpažinti kelių funkcijų dominavimą, kurias siekiama realizuoti pasirenkant NVO. Ryškiausios vertybių išraiškos bei žinių funkcijos, susijusios su poreikiu išreikšti, realizuoti save, taip pat pritaikyti turimas žinias ir gebėjimus konkrečioje veikloje:

„Kol esi jaunas, paauglys, galvoji, kur tavo vieta pasaulyje, ką tu gali nuveikti gero. Čia buvo būtent tai, kad reikėjo kažkokio užimtumo. Pamačiau, kad taip galėčiau save realizuoti“ (savanoris).

Analizuojant ekspertų interviu medžiagą paaiškėjo, kad organizacijos veiklos pobūdis nėra svarbus savanoriškos veiklos pasirinkimo kriterijus. Apisprendimą dalyvauti organizacijų savanoriškoje veikloje lemia tinklaveikos principas, t. y. pažįstamų, giminių paskatinimas, o ne racionalus asmeninis strateginis pasirinkimas:

„Pradėjau prieš kokius tris metus. Mano sesė taip pat čia savanoriauja, ji vedė narkomanijos prevencijos seminarus ir pasiūlė dalyvauti. Aš pradėjau dalyvauti, man patiko ir nusprendžiau, kad noriu būti savanoriu“ (savanoris).

Apie pusę apklaustų ekspertų dalyvauja keleto NVO veikloje. Tenka pabrėžti, kad dalyvaujančių ar dalyvavusių keleto organizacijų savanoriškoje veikloje pasirinkimo motyvai susiję su asmeninėmis, vidinėmis paskatomis, t. y. noru padėti, noru tobulėti, būti bendruomenės nariu:

„Iš pradžių būta patriotinių jausmų, noro priklausyti kažkam, priklausymo tam tikrai grupei ilgesys <...>. Nes, pavyzdžiui, kalbant apie folkloro grupę, per tuos septynis metus pasidarė labai svarbus priklausymo jausmas. Nueini ir jautiesi kaip savas tarp tų žmonių <...>“ (savanorė).

Tokią savanorystės raidą galima analizuoti remiantis anksčiau šiame darbe aptartomis išvalgomis (Kibbutz bendruomenės studijomis). Patirtis, įgyta dalyvaujant vienos organizacijos savanoriškoje veikloje, yra pritaikoma, realizuojama kitoje organizacijoje: „pamatai, jog kitur galėtum veikti daugiau nei čia <...>“. Naujoje organizacijoje atlieka-

³ Visi apklausti nevyriausybinių organizacijų atstovai šiuo metu yra savanoriai arba anksčiau dirbo savanoriškais pagrindais, o šiuo metu yra etatiniai NVO darbuotojai.

mas įgytų žinių įtvirtinimas, sugebėjimų pritaikymas. Šitaip ieškoma efektyvesnių savirealizacijos būdų.

Dalyvaujantys vienos organizacijos veikloje daugeliu atvejų savanorišką veiklą pasirinko paskatinti kitų žmonių ar konkrečių problemų, t.y. išorinių motyvacinių veiksnių. Šioje situacijoje galima atpažinti instrumentinę savanoriškos veiklos funkciją. Ekspertui atėjimas į organizaciją buvo prielaida naudingiems kontaktams užmegzti, o tai lėmė įsidarbinimo galimybę:

„Buvo žaliasis plotas prie namų, aš kreipiausi į žaliųjų judėjimą, jie padėjo, tada dar jautriau reagavo ir valdžios institucijos. Tada kreipiausi į patį pirmininką ir po to užsimezgė kažkokie santykiai. Porą metų šiaip bendravom, o dabar tapau etatiniu darbuotoju“ (administratorius).

Kalbant apie savanoriškos veiklos vertinimą, išsiskyrė dvi aiškios respondentų nuomonių kryptys. Nevyriausybinių organizacijų atstovai, šiuo metu dirbantys savanoriais, savo atliekamą veiklą vertina pozityviau nei atstovai, kurie šiuo metu yra etatiniai darbuotojai, nepaisant to, kad ir patys yra dirbę savanoriškais pagrindais.

Pažymėtina, kad dalies respondentų nuomone, (ypač būdinga vidutinio amžiaus atstovams) savanoriai nėra pajėgūs savarankiškai profesionaliai spręsti organizacijos nagrinėjamas problemas. Dažnai savanoriai nėra įtraukiami į aktyvią organizacijos veiklą. Iškyla pokomunistinėms šalims būdinga pasitikėjimo trūkumo problema, o tai gali sukelti trintį, nesutarimus organizacijos viduje. Neretai savanoriams yra patikimi mažai kompetencijos reikalaujantys darbai, pavyzdžiui, organizacijos leidinių rūšiavimas, skelbimų kabinimas ir pan. Todėl nepasitikėjimas savanorio darbo kokybe formuoja neigiamą savanoriškos veiklos vertinimą organizacijos viduje. Tai rodo, kad nesirūpinama savanorių pritraukimo kūrimo strategija:

„Praktiškai netraukiam veiklai, savanorių neieškom. Ateina studentai, kuriems reikia atlikt praktiką. Bet labai jaučiasi, kai ateina savanoriškais pagrindais ir kai ateina studentas, atvarytas iš mokyklos. Jeigu ateina pas mus, tai lyg yra įsipareigojęs, pavyzdžiui, vieną dieną per savaitę, trim valandom. Būna daug problemų, prasideda išsisukinėjimai, reikia gaudyti“ (vadovė).

Naujos veiklos išbandymas lemia lūžį žmogaus mąstysenoje. Čia individui atsiveria naujos galimybės (tobulėti, realizuoti save, įgyti naujos patirties), kurių išnaudojimas priklauso nuo individualių sugebėjimų bei noro. Iš respondentų savanoriškos veiklos vertinimų, galima atpažinti jų organizacijų stiprumą, tvirtų socialinių ryšių buvimą, o tai gali formuoti teigiamą požiūrį į savanorišką veiklą.

Beje, dalyvavimas savanoriškoje veikloje yra puiki galimybė įgyti darbinės patirties, o tai gali lemti sėkmingą įsiliejimą į darbo rinką, ką patvirtina ir vieno respondento žodžiai:

„Tu tobulėji, gauni tą praktiką, kurios paskutiniu metu taip reikalauja darbdaviai. Savanoriaudamas įgyji reikalingus darbuo igūdžius: komandinio darbo, vadovavimo, tiesiog darbų planavimo; įsisavini daugelį dalykų, kurie reikalingi. Taigi būdamas savanoriu išėini universitetą, kur įgyji žinių, už kurias kitomis sąlygomis tektų daug mokėti“ (vadovas).

Kitu atveju pabrėžiama instrumentinė, pragmatiška savanoriško darbo funkcija – karjeros ir turtingo bei patrauklaus gyvenimo galimybės dalyvaujant savanoriškoje nevyriausybinių organizacijų veikloje:

„Apskritai tais laikais Lietuvoj nebuvo savanorio statuso. Dabar požiūris, be abejo, yra pagerėjęs. Todėl, kad žmonės gali save realizuoti, be to, yra šansų, kad įsiliejęs į tą veiklą, gali užsitikrinti sau darbo vietą“ (vadovė).

Vienas svarbiausių socialinio kapitalo komponentų – savitarpiškumas, ypač reikšmingas bendrojo savitarpiškumo normos egzistavimas organizacijoje. Nors ir trūksta lėšų, organizacijoje vyksta pasidalijimas darbais, siekiant įgyvendinti bendrus organizacijos tikslus ir tikintis, kad už indėlį bus atlyginta ateityje. Todėl galima daryti prielaidą, kad šioje organizacijoje egzistuoja pakankamai tvirti socialinių mainų tinklai.

Vienas iš ekspertų pripažino valdžios institucijų didesnio pasitikėjimo poreikį nevyriausybinių organizacijų galimybėmis, sprendžiant aktualias socialines problemas:

„Bandau įrodinėti, kad savanoriai šituos darbus atlieka daug geriau, nepalyginamai pigiau ir per trumpesnį laiką“ (vadovas).

Požiūrio į savanorišką veiklą pasikeitimą (iš teigiamo į neigiamą) gali lemti neišsipildę lūkesčiai. Nusivylimas savanoriška veikla yra labiau būdingas vyresnio amžiaus ekspertams; dalyvavimo savanoriškoje veikloje perspektyvas jie taip pat vertina pesimistiškiau nei jaunesnio amžiaus atstovai:

„Prasidėjus „perestroikai“ buvo toks pakylėjimas, atrodė, kad galima daug nuveikti. Pradėjus dalyvauti, pasirodė, kad ne viskas taip paprasta. Požiūris pasikeitė, tai yra pablogėjo“ (savanoris).

Interviu metu buvo akcentuotos skirtingos naujų narių pritraukimo galimybės. Dažniausiai pasirenkamos tokios priemonės, kaip lankstinukai, žiniasklaidos priemonės, nors pastarasis būdas mažai paplitęs. Efektyvesnis pritraukimo būdas (išreikštas tik vieno interviu metu) – tiesioginis ryšys su potencialiais savanoriais, per tiesioginį bendravimą:

„Efektyviausias būdas pritraukti veiklai žmones – eiti pas būsimus savanorius, kalbėti su jais. Žodžiu, – kontaktų su jais užmezgimas, kad pamatytų, kur yra kviečiami“ (savanoris).

Nevyriausybinių organizacijos turėtų išnaudoti visus pritraukimo būdus. Ypač reikalingas aktyvesnis NVO veiklos pristatymas visuomenei per renginius, žiniasklaidos priemones. Tai būtų prielaida kurti didesnę visuomenės narių pasitikėjimą nevyriausybėmis organizacijomis. Tai būtų viena iš aktyvesnio dalyvavimo savanoriškoje veikloje sąlygų.

4.2. Požiūriai į dalyvavimo savanoriškoje veikloje situaciją ir perspektyvas

Visi ekspertai pripažino, kad savanoriška veikla Lietuvoje yra pasyvi. Lietuvos visuomenėje nėra paplitęs savitarpiškumas, noras padėti kitam bendruomenės nariui, o tai lemia silpnus socialinių mainų tinklus. Kita vertus, savitarpiškumas negali didėti, kai individai susitelkę į asmeninių poreikių tenkinimo galimybių ieškojimą, nes tai skatina individualizmą ir mažina bendruomeniškumo jausmą:

„Pasyvumą, manau, lemia individualizmas. Žmonės daugiausiai rūpinasi savimi ir padėti kitam nėra taip aktualu. Yra tokia tendencija, kad kiekvienas turi rūpintis savimi, kad išliktų, išgyventų. Kad už sienos yra koks nors aklas senelis ar senutė, kuri negali nuei-

ti parsinešti maisto, kažkaip nerūpi <...> man tai labai skaudu. Praktiškai kaimynai tokių žmonių šalinasi“ (savanorė).

Keletas pašnekovų išvelgė kitas savanoriškos veiklos pasyvumo priežastis:

„Pasyvumą lemia – reikia žiūrėti į istoriją – sovietinis periodas, kai savanoriavimo iš viso nebuvo. Susiformuoja kartos, kurios nesupranta, kas tai yra“ (savanoris).

“Pasyvumą lemia valdžios požiūris. Ir pas mus plūsta savanoriai iš kitų valstybių; tose valstybėse juos apmoko, o mūsų valstybėje jiems šiltnamio sąlygas nori suteikti. Pas mus visai nėra domimasi lietuviškais savanoriais“ (vadovė).

Respondentai akcentavo dvi didesnio dalyvavimo galimybes. Pirma, situacijos pasikeitimą lemia organizacijų misija, tikslų aiškumas. Antra, turi keistis žmonių mąstysena, požiūris į savanorišką veiklą. Pabrėžiama svarbi šiandieninės Lietuvos visuomenės realybė – rūpinimasis ekonominio saugumo užsitikrinimu. Pabrėžiamas ir kitas svarbus aspektas – žmonių mąstysenos pokyčiai, kurie vyksta lėtai, o tai sąlygoja visuomeninį pasyvumą.

Respondentai teigiamai vertino nevyriausybines organizacijas kiekybiniu požiūriu. Atsakymuose vyravo nuomonė, kad organizacijų gausa yra didelė ir kiekvienas gali atrasti sau tinkamiausią. Vienas svarbiausių demokratinės valstybės akcentų – galimybė laisvai burtis į asociacijas. Tai laiduojama ir šalies Konstitucijoje (35 straipsnis). Individai turi laisvę įsijungti į veikiančias organizacijas arba kurti naujas. Tačiau išryškėja nauji aspektai. Viena vertus, sovietinio laikotarpio paveldas – pasyvumas, atsakomybės trūkumas sprendžiant asmeninės bei visuomenės gerovės klausimus. Antra vertus, neefektyvi visuomeninių organizacijų veikla:

„Organizacijų pakanka <...>. Tik daug tų visuomeninių organizacijų ir išsigimsta. Jeigu susikuria blogas branduolys, tai nieko gero iš jos ir nelieka. <...> Tiesiog žmonės turėtų atsirinkti, nuo pačių žmonių priklauso. Juk patys žmonės ir kuria organizacijas. Ir dar yra toks giliai įsišaknijęs požiūris, kad kažkas turi už jį padaryti. Tai iliuzija, kurią reikėtų pamiršti, vienas žmogus gali daug padaryti. Tūkstančiai organizacijų, bet veiklių nedaug, gal iki 20 procentų, o kitos neveiklios dėl ekonominių, dėl žmogiškojo faktoriaus priežasčių“ (administratorius).

Nepaisant šiandieninės situacijos, daugelis respondentų išvelgia geras dalyvavimo savanoriškoje veikloje perspektyvas:

„Krizinis laikotarpis eina į pabaigą, todėl sakyčiau, kad gerės, nors ir kitur yra problemų. Gilias dalyvavimo tradicijas turinčiose šalyse, pavyzdžiui, Švedijoje būvau vienoj organizacijoje, kur dirba apie 100 etatinių žmonių, bet ten yra struktūra. Ir kodėl? Tai yra natūralu, veikia virš 100 metų, susiklostę tam tikros tradicijos. Bet ten nemažai remia ir vyriausybė. Viskas yra susistygavę. O pas mus tai turi ir valstybės požiūris kažkiek pasikeist, o valstybė tai esam mes, ir mes patys turim būti už save atsakingi“ (administratorius).

Dalyvavimas savanoriškoje veikloje yra susijęs su socialiniais pokyčiais. Remiantis Mariaus Povilo Šaulausko socialinės kaitos modeliu, evoliucinis socialinės kaitos etapas, besitęsiantis ir dabar, svarbus kaip naujų vertybių, požiūrių, žmogaus teisių bei laisvių įtvirtinimo laikotarpis. Visa tai turėtų lemti akivaizdžius dalyvavimo nevyriausybinių organizacijų savanoriškoje veikloje pokyčius:

„Dalyvavimo ateitis yra puiki, kaip ir visų išsivysčiusių valstybių, kurios sukūrė tą sistemą <...>. Tai laiko klausimas“ (savanoris).

Remiantis Vakarų Europos šalių, kuriose yra gili demokratijos tradicijos, patirtimi, dalyvavimas savanoriškoje veikloje yra viena populiariausių pilietinio aktyvumo raiškos formų. Tai lėmė ilgametis socialinio kapitalo kaupimas per pasitikėjimo, bendruomeniškumo jausmo stiprinimą. Remiantis šiandienine Lietuvos situacija, galima teigti, kad egzistuoja realios galimybės pasiekti tokį pilietinio aktyvumo lygį, kaip gilias demokratinės tradicijas turinčiose šalyse. Pozityviai vertinantys savanoriškos veiklos tolesnę raidą, situacijos pagerėjimą sieja taip pat ir su įstojimu į Europos Sąjungą, tikėdami, kad narystė padidins tiek NVO, tiek ir kiekvieno žmogaus galimybes:

„Manau, kad įstojus į ES, atsiras daugiau galimybių, pagerės gyvenimo sąlygos. Kalbant apie mus, jeigu jau dabar laimėjom „Jaunimo mainų“ programą, tai, įstoję į ES, turėsime dar daugiau galimybių. Manau, viskas bus gerai“ (savanorė).

Pasyvaus dalyvavimo priežastys siejamos su vidinių (mąstysena, atsakomybės jausmas) ir išorinių (ekonominė situacija) visuomenės pokyčių raida.

Akcentuojamas „sotesnio gyvenimo“ dominavimas, o tai atriboja nuo aukštesnių poreikių realizavimo galimybių ieškojimo. Pažymėtina, kad pesimistinis požiūris į dalyvavimo savanoriškoje veikloje perspektyvas nepriklauso nuo amžiaus, o labiau priklauso nuo individualios socialinės situacijos:

„Kažkokia amžiaus liga <...>; nemanau, kad gerės situacija, ypač jaunų žmonių. Nebent vyresnių, kurie senatvėj turės sotesnį gyvenimą, daugiau laisvo laiko“ (savanorė).

„Turi pasikeist žmonių suvokimas. Kada tai įvyks, sunku pasakyti, nes šita kryptimi vyksta labai lėti pokyčiai. Todėl artimiausiu laiku visuomeninių organizacijų suaktyvėjimo Lietuvoje nebus. O dar turint omeny, kad aktyvus elementas išvaromas į Vakarų, neduodant darbo <...>; todėl visuomeninė veikla Lietuvoje per artimiausius metus vargu ar pagerės“ (savanoris).

Apskritai požiūris į dalyvavimą savanoriškoje veikloje, jo perspektyvas yra pozityvus. Tolesnė NVO savanoriškos veiklos raida priklausys nuo daugelio aspektų: visuomenės vertybinių prioritetų, organizacijų aktyvumo, skatinant savanorišką veiklą, valdžios institucijų požiūrio į savanoriškos veiklos svarbą, ekonominės būklės gerėjimo ir panašių aspektų.

Išvados

1. Dalyvavimas savanoriškose organizacijose yra svarbus pilietinės visuomenės bruožas. Savanoriškų organizacijų egzistavimas yra palanki terpė socialinio kapitalo augimui pilietinėje visuomenėje. Socialinio kapitalo komponentų – pasitikėjimo kitais ir savitarpiskumo normos – augimo skatinimas yra būtina sąlyga dalyvavimo savanoriškoje veikloje aktyvumo didėjimui.

2. Tyrimų rezultatai parodė, kad savirealizacijos bei bendravimo poreikiai yra svarbūs savanoriškos veiklos pasirinkimo motyvai, tačiau esminis tokios veiklos pasirinkimo aspektas – noras padėti spręsti aktualias visuomenės problemas.

Asmenys, dalyvaujantys keletu NVO veikloje, yra labiau motyvuojami vidinių paskatų, tuo tarpu dalyvaujantys vienos organizacijos veikloje dažniau akcentuoja išorinius motyvacinus veiksnius. Motyvacinų veiksmų pobūdis sąlygoja ne vien organizacijos pasirinkimo, bet ir požiūrio į savanorišką veiklą skirtumus.

3. Dalyvavimas savanoriškoje veikloje yra palanki terpė naujų žinių, komandinio darbo, vadovavimo įgūdžių įgijimui, o tai sudaro sėkmingo išvirtinimo darbo rinkoje pagrindą.

4. Dalyvavimo savanoriškoje veikloje pasyvumą šiandieninėje Lietuvoje lemia:

- a) daugelio šalies gyventojų nesaugi (nestabili) ekonominė padėtis;
- b) individualistinis, egoistinis mąstymas, abejingumas;
- c) sovietinio laikotarpio paveldas – nepasitikėjimas, valdžios vaidmens sureikšminimas, asmeninės atsakomybės vengimas;

d) nepakankamas nevyriausybinių organizacijų aktyvumas, pristatant savo organizaciją, jos savanorišką veiklą visuomenei.

5. Teigiamas visuomenės požiūris į savanorių bei savanorišką veiklą pirmiausiai turėtų būti formuojamas pačiose nevyriausybinėse organizacijose. Tačiau šioje situacijoje ne mažiau svarbus ir potencialių savanorių pilietinės savimonės lygmuo, vertybiniai aspektai bei valdžios institucijų požiūris į neapmokamą darbą.

Siekiant skatinti didesnę piliečių dalyvavimą savanoriškoje veikloje, būtina pabrėžti NVO vaidmenį, plačiau informuojant visuomenę apie organizacijų veiklą bei veiklos rezultatus.

LITERATŪRA:

Howard, Marc Morje. 2002. „The Weakness of Postcommunist Civil Society“, *Journal of Democracy*, 13 (1): 157-169.

Inglehart, Ronald 1990. *Cultural Shift in Advanced Industrial Society*. Princeton University Press.

Kardelis, Kęstutis. 1997. *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. Kaunas: Technologija.

Kauno miesto bei regiono nevyriausybinių organizacijų katalogas 2003.

Kavolis, Vytautas. 1997. „Pasitikėjimo problema. Pergalės ir atsisraukimai“, *Sociologija. Mintis ir veiksmas* 1: 13-21.

Lietuvos Respublikos Konstitucija, Vilnius, 1992.

Matonytė, Irminda. 2002. „Žmogaus socialinė raida ir pilietinė visuomenė“, *Viešosios politikos studijos 1(2): 4-20*. Kaunas: Viešosios politikos tyrimų centras, Vilnius: Knygiai.

Misztal, Barbara A. 1996. *Trust in Modern Societies*, Cambridge: Polity Press.

Morris, Mary. 2000. „The Volunteer and the Community“ in *Voluntary Work in the Welfare State*, Routledge.

NVO Lietuvoje: viešosios nuomonės tyrimas. 1998. Vilnius: Socialinės informacijos centras.

Jaramaitytė, Skirmantė, Grabytė, Kristina 1999. „Participation and empowerment through non-governmental organizations in cooperation with Kaunas municipality“. Texts of the Conference. *Choices in transition: assessing human development*, Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas: 13-21.

Jordanas, Pawelas, Ochman, Malgorzata. 1998. *Savanorių vadybos nevyriausybinėse organizacijose pagrindai*, Vilnius: Savanorių centras.

Juknevičius, Stanislovas, Savicka, Aida. 2003. „Savanoriškas darbas: nuo neapmokamo darbo iki aktyvaus pilietiškumo“ *Kn.: Besivienijanti Europa: vertybinis aspektas*. Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno institutas.

Putnam, Robert D. 2001. *Kad demokratija veiktų: pilietinės tradicijos šiuolaikinėje Italijoje*. Vilnius: Margi raštai.

Ramonaitė, Ainė. 2002. „Pilietinės kultūros formavimosi Lietuvoje prielaidos ir perspektyvos: socialinio pasitikėjimo raiškos analizė“. *Politinė kultūra ir visuomenės kaita*. Konferencijos tekstai (sudarė Algimantas Jančiauskas). Vilnius: Naujasis Lankas.

Ritzer, George. 1996. *Sociological Theory*. Singapore: The McGraw-Hill Companies, Inc.

Savanoriškas darbas. Statistinis įvertinimas. 1998. Vilnius: Savanorių centras.

Šaulauskas, Marius Povilas. 1998. „Postkomunistinės revoliucijos želmenys: į postmodernią Lietuvą“ *Sociologija. Mintis ir veiksmas* 2: 77-95.

Šaulauskas, Marius Povilas. 2000. „Socialinė atskirtis ir pilietinė visuomenė“ *Socialiniai pokyčiai: Lietuva, 1990/1998*. Kolektyvinė monografija (sudarė Aleksandras Dobryninas, Vladas Gaidys, Boguslavas Gruževskis, Arūras Poviliūnas, Vytautas Radžvilas, Vytautas Skapcevičius, Marius Povilas Šaulauskas, Saulius Žukas.). Vilnius: Garnelis.

Turniansky, Bobbie, Cwikel, Julie. 1996. „Volunteering in a voluntary community: Kibbutz members and voluntarism“, *Voluntas* 7(3): 300-317.

<http://www.netmba.com/mgmt/ob/motivation/erg>

SUMMARY

VOLUNTARY PARTICIPATION: SITUATION AND PERSPECTIVES IN LITHUANIA AFTER 1990's

The article is aimed at discussing the major presumptions and tendencies of civil participation in voluntary activities in Lithuania after 1990. Despite the objective conditions for public activism in social and political life, participation in non-governmental sector is still low in Lithuania, as only near 13% of the population take part in the activities of NGOs. Following social capital, social exchange theories, civil participation in voluntary activities is one of the ways to influence social processes.

According to the results of qualitative (semi-structured interviews with NGO members) and quantitative (national public opinion survey) research, more than a half of the Lithuanian population do participate in diffe-

rent activities on a grass-root level, including sports, tourists clubs, dwellers associations, committees at kindergartens and schools. However, participation in NGOs such as: organizations of human rights, animal care, environmental organizations, support funds, etc. is extremely low. Economic and social problems, including low living standards, high rate of unemployment and poverty, as well as scarce traditions of philanthropy partially explain passive civil participation in voluntary activities. Taking into account the importance of civil engagement in NGOs for the community and the society, more information on the benefits of voluntarism, as well as examples of good practice is needed.

Įteikta 2005 10 10

Pateikta spaudai 2005 08 16

Sociologijos katedra,
Socialinių mokslų fakultetas,
Kauno technologijos universitetas,
K. Donelaičio 20, LT-44239 Kaunas.
El. paštas: ernestabut@email.lt